

Др Миливоје ПАЈОВИЋ¹
 Међународно удружење методолога друштвених наука
 MUMDN, Београд
 Република Србија

ЧЕДОМИР ВИШЊИЋ

ДВАДЕСЕТЕ, КЊИГА I, ПРОПАЛИ ИЗЛЕТ ПОТПУКОВНИКА МАКСИМОВИЋА, СРПСКО НАРОДНО ВИЈЕЋЕ, ЗАГРЕБ, ЈУЛ 2022.

Док је у лето 1914. године Аустро-Угарска спремала поход на Србију шаљући јој неприхватљиви ултиматум испред већ спремљених трупа, у хрватском Сабору Иво Франк, праваш, хрватски националиста и србофоб, обратио се српским заступницима речима: „Српство је само по себи велеиздаја.“ Велики рат је отпочео, а са њим и непрекинуто страдање свих Срба – како Пречана, који живе с оне стране западних и северних граница Краљевине Србије, тако и оних у матици. Здушно се залажући за физичко поништење Србије, хрватски су пукови били међу првима када је почело протеривање српског народа и његове, после балканских ратова измучене војске, преко албанских планина.

И уместо да након победе и слома Аустро-Угарске монархије 1918-е, прво изврши одмазду и заслужено казни поражене трајним преузимањем територије, Карађорђевићи чине фаталну историјску грешку. Позивајући Хрвате у нову југословенску заједницу, аболирајући њихово идејно непријатељство према Србима али и конкретне ратне злочине, српски краљ и Влада у Београду су подстакли Хрвате на понашање које ће поновити 1941. године.

Заједница која је настајала састојала се од победника и поражених, некадашњих поданика Двојне монархије. Једни су ликовали и сеирили док је Србија падала, патила и пропадала, а сада су се поставили као равноправни, чак и у благој предности, неко ко ће сачинити нову Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Дојучерашњи поданици Беча сада поражени, због слабости Двора и Александра I прелазе у офанзиву на својој територији и, без казне, без завршног рачуна, бивају позвани да равноправно наставе да творе нову државу.

Ова монографија, заправо прва њена књига обухвата период од ослобођења Србије и других српских земаља у јесен 1918-е, па закључно са крајем 1923. године, и представља антологију архивских приповедака, насталу на основу систематског читања и анализе архивске грађе, којом истина о карактеру прве Југославије, како наводи аутор, проговара незабележеним и непознатим гласовима и то из „доњих“ слојева система. То су гласови широких маса, кроз њихов приватни живот и изазове колективног живота у првим поратним годинама, и како сликовито Чедомир Вишњић каже: „Двадесете су реторта из које су испаравале комунистичке и фашистичке идеје“.

Вишњић користи архивску грађу и штампу, али видљиво сматра да комплементарни однос између историјске науке и литерарног уместо научничког језика јесте конструтиван метод за дубље и непосредније расветљавање догађаја. Он сматра да је књижевност једног времена незаобилазан извор непосредног сагледавања судбинских историјских догађаја и њихове интерпретације.

Свеопште политичко расуло у Краљевини СХС, како каже Вишњић, оставило је логички траг у архивима, хрпу стихијских докумената, баш каква је и била ондашња држава. И уместо да излазак из рата буде тренутак среће и моменат велике радости и оптимизма, прва Југославија је постајала нови оквир за решавање старих слојевитих проблема. Истовремено, руска револуција је пореметила свет, губитници су се притајили и спремају одмазду, јер је сами нису искусили. Истовремено, Русија се увек међу јужним Словенима, па тако и код Срба, доживљавала као неко, како каже аутор, ко је довољно близак да помогне али истовремено довољно удаљен да то чини без икаквог интереса и емоција. Совјетима и није одговарала Југославија. Супило каже да је Русија гурала политичку независност Хрватске након рата 1918. године и због тога

што се Петрограду учинило да лакше може да контролише православну заједницу Срба ако нису уједињени у Југославији.

Стиче се утисак, да феномен хрватске нетрпељивости према Србима који живе на својим територијама западно од Дрине, има своје ирационалне историјске, психолошке и социолошке корене који не исходе из верских опредељења или етничких разлика, већ из дубоке културне дискрепанце која настаје и опстаје као последица дуготрајних националних фрустрација из прошлих времена.

Зашто је изостала одмазда? У држави која се стварала, требало је да се чује само глас победника и идеја интереса победника. Да је тако било, не би се 1941. десило повампирење хрватске србофобије кроз злочине усташких легија. И не би се, по трећи пут у историји десило да се 1995-е, о судбини српске имовине и српске земље у Крајини, Банији и Кордуну питају већ два пута поражени, а некажњени. Југословенство није постојало у Хрвата. То је била заблуда и грешка Карађорђевића, таква и толика да их је требало подједнако казнити као и Хрвате после Великог рата. Казна је стигла 1941. године, али опет од стране претходно поражених.

Обе стране су 1918 године желеле да искористе другу страну за циљеве своје политике и своје нације. У томе су се, како аутор наглашава, и Трумбић и Пашић пронашли. Остала је и једна забележена реченица при сусрету на Крфу 1917. године током потписивања Декларације – *оштак су се зајрлили, оштак су се замрзнули.*

Фрањо Супило и Анте Трумбић су, користећи позиције претходне монархије успевали у међународним односима да, у ситуацији која је за Хрвате значила потпуни губитак преимућства, у једном тренутку да хрватске политичке и националне интересе доведу у исту раван са српским ако не и мало испред победничке државе.

Супило је сматрао да је за Хрватску спасоносно спајање са Србијом у новој државној заједници, јер то је била извесност спаса уместо очекиване одмазде. Он је свестан да је расположење Хрвата да радије остану под Хабзурзима него да имају заједничку државу са Србима. Али Хабзурга више нема. И Трумбић и Супило су схватили да би Хрватска била подељена тако што би победничка Србија узела велики део, а остатак распарчали Италијани и Мађари.

Сазонов је писао да је рат изненадио Србију и раздвојио Србе Краљевства од Срба Аустро-Угарске. Срби су неспремно религијски ушли у сусретање са католицизмом, јер је већим делом њихова (српска) трпељивост заправо је религијска равнодушност.

Очигледно је, ма како се некад опирали да то признамо, да су границе две скупине јужних Словена непрелазне. Није посредни ни реч ни етничким и верским разликама, о писму и језику, реч је о културолошким разликама које се никада нису и вероватно никада и неће изравнати.

Југословенска митологизација, пада у Загребу 1918, када стиже батаљон потпуковника Максимовића из 5. пешадијског пука из Ваљева. Победничка војска симболично улази у Загреб. На свечаном дочеку, реч узима бивши аустро-угарски војник, припадник окупационих власти у Београду под Аустријанцима, Славко Кватерник, сада преобучен у униформу победника. Његов син, Еуген Дидо Кватерник, учесник атентата на краља Александра, касније ће бити међу првим усташким униформама НДХ.

Иако је првобитно постојала намера да се на уобичајен начин представи једна монографија, коначна резултанта утиска након читања ове изврсне књиге Чедомира Вишњића јесте заправо позната чињеница да Срби хронично пате од погрешних процена политичких елита. Вероватно је истина, да на свету не постоји пример да се нека нација три пута разочарала у заједницу коју је нудила другима, првенствено као задовољење њихових интереса, а на сваком почетку и на сваком крају тек као утеху сопствених непоправљивих заблуда.

Монографија Чедомира Вишњића, као ни једна друга књига до сада, на крајње аргументован и недвојбен начин демистификује заблуду идеје прве Југославије, а пре свега, потврђује, познату али из непознатих разлога прећуткивану једину и трајну истину – Срби и Хрвати можда и могу да живе једни поред других, али заједно, никада и нигде и тај „културални аспект дистанце“, то је карактер и судбина хрватских и српских односа.